

Jaume SUBIRANA

Construir con palabras. Escritores, literatura e identidad en Cataluña (1859-2019)

Madrid: Cátedra, 2018, 269 p.

Deia Lluís Duch que, a Catalunya, els homenatges es fan sempre a historiadors, escriptors i lingüistes. I argumentava que això es devia al fet que som encara un país romàntic: una nació que es busca a si mateixa en la història i en la llengua.

L'estudi de la literatura s'acostuma a centrar en les obres literàries i en els seus autors. No obstant això, també cal estudiar la literatura com a constitutiva de sistemes: les relacions entre literatura i societat, entre el que és literari i el que és identitari, les societats d'escriptors, l'entronització d'escriptors com a referents col·lectius, l'ús dels noms d'escriptors per al nomenclàtor de les ciutats... En aquest sentit, ¿és cert el *dictum* de Lluís Duch sobre la fascinació que exerceixen a Catalunya els historiadors, els escriptors i els lingüistes?

Construir con palabras, l'últim llibre de Jaume Subirana, parla de totes aquestes qüestions. L'obra pretén oferir una mirada a les relacions entre literatura i identitat: veure fins a quin punt els pobles la identitat dels quals és qüestionada recorren als escriptors per refermar la seva personalitat col·lectiva.

En aquest sentit, l'obra de Subirana se centra en gran mesura en sis casos molt representatius de la interrelació entre l'escriptor i la societat: Verdaguer, Maragall, Salvat-Papasseit, Carner, Espriu i Martí i Pol. Tres d'ells es corresponen amb la «categoria» de poeta nacional, un paper que Subirana descriu amb encert i amb algunes dosis de sana ironia. Exerceix de poeta nacional aquell autor que, en un moment determinat, és enaltit per la comunitat i utilitzat com a element legitimador de les aspiracions col·lectives, és usat com a font de frases lapidàries en contextos molt diferents, és considerat un referent comunitari, etc. Subirana considera que Verdaguer, Espriu i Martí i Pol són els que han ocupat successivament la «plaça» de poeta nacional a Catalunya (una «plaça» actualment vacant, apunta l'autor). I deixa constància del fet que altres estudiosos inclouen Maragall i Riba en aquesta categoria. També en el marc de les relacions entre els intel·lectuals i la identitat nacional, Subirana destaca el concepte de *català universal*, una categoria «inventada» als anys 1960 per destacar figures com Joan Miró, Montserrat Caballé, Antoni Tàpies i Joan Oró, és a dir, personalitats catalanes de les arts i les ciències amb un reconeixement que transcendeix l'àmbit català. Subirana assenyala la paradoxa que suposa que si bé els escriptors, per la seva tasca lingüística, encarnen les aspiracions d'una minoria nacional com la catalana, són persones alienes a la llengua (pintors, arquitectes, cantants, científics, cuiners, etc.) els

qui adquireixen la categoria de catalans universals. No hi ha mai escriptors en les llistes de catalans universals: «cuando hay que internacionalizar la identidad catalana, la lengua (elemento históricamente —y aún hoy, en clave de consumo interno— nuclear) se convierte más bien en una molestia» (p. 38).

És en aquest context d'ús dels escriptors al servei de la configuració d'una identitat col·lectiva que Subirana analitza amb detall les dues grans intervencions en el nomenclàtor de Barcelona en els dos últims segles: el nomenclàtor de l'Eixample proposat per Víctor Balaguer a la segona meitat del segle XIX i el nomenclàtor de l'expansió olímpica de la ciutat en temps de l'alcalde Maragall, al voltant de 1992. La proposta de Víctor Balaguer havia estat ja estudiada acadèmicament (Subirana cita els estudis previs sobre la qüestió). En canvi, la proposta de l'any 1992, molt més propera a nosaltres en el temps i amb alguns dels seus protagonistes encara vius i en actiu, no havia sigut abordada en profunditat fins avui. Subirana aporta en aquest sentit l'essencial d'una entrevista personal amb el principal responsable tècnic (políticament, el màxim responsable en va ser l'alcalde Maragall) de la proposta de nomenclàtor en el moment de l'expansió olímpica de la ciutat. Subirana treu molt partit de l'exploració de les dues operacions. Tot i la distància en el temps entre un moment i l'altre, en tots dos hi ha punts en comú, com ara l'aposta per la secularització (la ciutat antiga és plena de noms de sants, absents en el nomenclàtor de les operacions urbanístiques dels segles XIX i XX).

Per avaluar l'obra de Jaume Subirana, cal tenir en compte que aquesta s'adreça a un públic lector hispanoparlant, no a un públic especialitzat en filologia catalana. D'aquí el to sovint divulgatiu que adopta el text. Subirana explica els diferents temes que tracta sense donar res per descomptat, sense per això deixar d'aportar una visió innovadora i útil per al lector iniciat.

L'obra es presenta com un llibre unitari, però compost amb materials preexistents. En donen fe no només la introducció general a l'obra, sinó també les notes que precedeixen molts dels textos. Tots els capítols obeeixen a un propòsit comú, però en ocasions el lector percep de manera massa ostentosa la procedència diversa dels materials. Potser el més cridaner són les nombroses repeticions. Per exemple, tota la primera part del capítol 2 («Poetas nacionales y catalanes universales») és un resum del llarg capítol 3 que ve a continuació. En alguns casos hi ha frases gairebé idèntiques, com es pot veure confrontant les pàgines 32-33 amb les pàgines 106-107.

També cal lamentar algunes imprecisions de detall. L'oda «La pàtria. Trobes», de Bonaventura Carles Aribau, és anomenada «A la pàtria» en les pàgines 26 i 123 i «Oda a la pàtria» a la 64. L'«Oda a Barcelona» de Verdager es converteix en «A Barcelona» a la pàgina 140. A la pàgina 165 s'esmenta la «Dictablanda», però pel context sembla que hi hagi una confusió entre la «dictadura» de Primo de Ribera i l'efímera «dictablanda» de Berenguer. Són, però, errors o imprecisions de detall fàcilment corregibles en una segona edició.

Ignasi Moreta

Universitat Pompeu Fabra